

پنج قرن تعامل

تاریخ روابط ایران و اتریش از آغاز تا ۱۳۵۷

تألیف:

عباس نادری

اداره مطالعات اسناد و تاریخ روابط خارجی

تهران - ۱۳۹۷

فهرست نویسی پیش از انتشار

سرشناسه: نادری، عباس، ۱۳۵۲ فروردین.
عنوان و نام پدیدآور: پنج قرن تعامل: تاریخ روابط ایران و اتریش از آغاز تا ۱۳۵۷/ عباس نادری؛ [به سفارش] اداره مطالعات اسناد و تاریخ روابط خارجی وزارت امور خارجه.
مشخصات نشر: تهران: وزارت امور خارجه، اداره چاپ و انتشارات، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۴۶۰ ص.
شابک: ۱-۸۵۵-۳۶۱-۹۶۴-۹۷۸
بها: ۳۲۰۰۰۰ ریال،
وضعیت فهرست نویسی: فیا.
عنوان دیگر: تاریخ روابط ایران و اتریش از آغاز تا ۱۳۵۷.
موضوع: ایران - روابط خارجی - اتریش
موضوع: اتریش - روابط خارجی - ایران
شناسه اف: ایران. وزارت امور خارجه. مرکز مطالعات سیاسی و بین المللی. اداره مطالعات اسناد و تاریخ روابط خارجی.
شناسه افزوده: ایران. وزارت امور خارجه. اداره چاپ و انتشارات.
رده بندی کنگره: ۱۲۱۲ ۲۲ ۱۳۹۷ DSR
رده بندی دیویی: ۳۲۷.۰۵۰۹۳۳
شماره کتابشناسی ملی: ۰۶۹۲۰

پنج قرن تعامل: تاریخ روابط ایران و اتریش از آغاز تا ۱۳۵۷

تألیف: عباس نادری
توضیح عکس پشت جلد: (موجود در آرشیو اسناد و تاریخ دیپلماتیک وزارت امور خارجه): ورود امپراتور اتریش به شعبه عمارت ایران در اسکوپزیسیون بین المللی شکار در وین، سال: ۱۳۲۹ ق. / ۱۲۹۰ ش.
چاپ اول: ۱۳۹۷
همراهی امور نشر: بیتا پهرانیان
صفحه آراء: سحر حسینی صنعتی

صفحه آرای، طراحی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

اداره چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی، چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه
تلفن: ۲۲۲۹۷۰۲۹، نمابر: ۲۲۸۳۲۵۶۵
فروشگاه شماره ۱: تهران، خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی
تلفن: ۲۲۸۰۲۶۶۲
فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، ساختمان ناشران، طبقه همکف پلاک ۱۶/۲۲
تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۰۳۱۵، تلفن فاکس: ۰۲۱-۶۶۹۵۲۲۹۰، تلفن همراه: ۰۹۳۵۹۳۰۴۳۷۱

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
مقدمه.....	۷
پیش در آمدی بر روابط ایران و اتریش در عصر صفویه.....	۱۵

بخش اول - روابط ایران و اتریش در عصر قاجار

فصل اول - روابط سیاسی.....	۳۷
سفارت اتریش در ایران.....	۳۸
سفارت ایران در اتریش.....	۴۲
روابط ایران و اتریش در عهد ناصری.....	۴۷
تأسیس نیروی پلیس تهران.....	۶۱
روابط ایران و اتریش در عصر مظفری.....	۶۶
اعطای نشان.....	۷۰
اتباع اتریش در ایران.....	۷۱
روابط سیاسی ایران و اتریش در بحبوحه جنگ جهانی اول.....	۷۴
اسرای اتریشی در ایران.....	۸۱
اتباع ایرانی در اتریش.....	۹۱
فصل دوم - روابط نظامی.....	۹۳
روابط نظامی ایران و اتریش در عهد ناصری.....	۹۷
پیشینه روابط ایران و اتریش.....	۹۸
موانع کار معلمین و متخصصین اتریشی در ایران.....	۱۰۳
هیأت های مستشاری اتریشی در ایران.....	۱۰۵

۱۱۱.....	ارسال جنگ افزار از اتریش به ایران و اصلاح پیاده نظام و سواره نظام.....
۱۱۶.....	روابط نظامی ایران و اتریش در عصر مظفری.....
۱۲۳.....	ارسال جنگ افزار از اتریش به ایران.....
۱۳۳.....	استخدام صاحب منصبان اتریشی در قشون ایران.....
۱۲۹.....	اصلاح لباس قشون.....
۱۳۱.....	اعطای نشان.....
۱۳۲.....	مشکلات صاحب منصبان نظامی اتریش در قشون ایران.....
۱۳۴.....	روابط نظامی ایران و اتریش در عصر احمدشاه قاجار.....
۱۳۹.....	فصل سوم - روابط فرهنگی و خدمات اجتماعی.....
۱۳۹.....	تحصیل شاهزادگان ایران در اتریش.....
۱۴۳.....	پزشکان و دانشمندان اتریشی در ایران.....
۱۵۰.....	راه سازی.....
۱۵۳.....	فصل چهارم - روابط اقتصادی و بازرگانی.....
۱۶۲.....	تأثیر جنگ جهانی اول بر تجارت ایران و اتریش.....

بخش دوم - روابط ایران و اتریش در عصر پهلوی

۱۶۹.....	فصل اول - روابط سیاسی.....
۱۷۱.....	سفارت ایران در اتریش.....
۱۷۲.....	اشتغال اتباع اتریشی در ایران.....
۱۷۵.....	روابط ایران با اتریش پس از الحاق به آلمان.....
۱۸۱.....	تأسیس سفارتخانه در اتریش.....
۱۸۲.....	عهدنامه های مودت بین ایران و اتریش در عصر رضاشاه.....
۱۸۷.....	عهدنامه مودت و حکمیت بین دولت ایران و جمهوری اتریش.....
۱۹۴.....	عهدنامه مودت بین ایران و اتریش در سال ۱۳۳۲.....

۲۰۱.....	سفارت ایران در اتریش در دوره پهلوی دوم.....
۲۰۴.....	فعالیت های سفارت ایران در وین سالهای (۵۵-۱۳۴۹).....
۲۱۴.....	مشاغل اتباع اتریشی در ایران.....
۲۱۷.....	سفر مقامات سیاسی اتریش به ایران.....
۲۲۱.....	سفر مقامات ایرانی به اتریش.....
۲۳۴.....	گروگان گیری در مقر اوپک.....
۲۳۹.....	توافق هواپیمایی ایران و اتریش.....
۲۴۱.....	فصل دوم - روابط فرهنگی و خدمات اجتماعی.....
۲۴۲.....	سازمان ها، جمعیت ها، انجمن ها ایرانی در اتریش.....
۲۴۳.....	انجمن فرهنگی ایران و اتریش.....
۲۴۵.....	خانه های ایران.....
۲۴۸.....	مؤسسه آسیایی-آفریقایی در اتریش.....
۲۵۰.....	انجمن دانشجویان ایرانی اتریش.....
۲۵۱.....	باشگاه ایران و اتریش.....
۲۵۵.....	انجمن روابط فرهنگی ایران و اتریش.....
۲۵۶.....	مراکز و مؤسسات اسلامی در اتریش.....
۲۶۱.....	دانشجویان ایرانی در اتریش.....
۲۷۶.....	دانشجوهای بورسیه در اتریش.....
۲۷۹.....	حضور دانشجویان اتریشی در ایران.....
۲۸۰.....	حضور شخصیت های علمی و فرهنگی اتریش در ایران.....
۲۸۷.....	قراردادها و موافقت نامه های فرهنگی بین ایران و اتریش.....
۲۹۲.....	اساتید و مدرسین اتریشی در ایران.....
۲۹۸.....	سفر مقامات فرهنگی ایران به اتریش.....
۳۰۵.....	فعالیت های سینمایی و تلویزیونی.....

۳۰۸.....فعالیت های مطبوعاتی

۳۱۷.....همایش ها و کنفرانس ها

۳۱۹.....مطالعات ایران شناسی در وین

۳۲۰.....کمک ایران به خدمات اجتماعی در اتریش

فصل سوم - روابط اقتصادی و بازرگانی..... ۳۲۳

۳۲۴.....تجارت ایران و اتریش در دوره رضاشاه

۳۳۰.....تغییرات اقتصادی و تجاری

۳۴۴.....الحاق اتریش به آلمان و مسأله تجارت خارجی با ایران

۳۵۲.....روابط اقتصادی و تجاری ایران و اتریش در دهه ۳۰ شمسی

۳۵۶.....تجارتخانه های ایرانیان در اتریش

۳۶۰.....سفر متخصصین و مقامات اقتصادی ایران به اتریش

۳۶۶.....مشارکت اتریش در طرح های اقتصادی ایران

۳۷۷.....مشارکت اتریش در پروژه های عمرانی و اقتصادی ایران

۳۸۴.....صادرات و واردات اتریش و ایران

۳۹۲.....همکاری های اقتصادی ایران و اتریش در دهه ۵۰

منابع و مآخذ..... ۴۰۱

ضمائم..... ۴۰۷

پیشگفتار

مناسبات میان ایران و اتریش از سابقه نسبتاً دیرینه و طولانی برخوردار است. پیشینه این ارتباطات به سال‌های آغازین قرن شانزدهم میلادی برمی‌گردد که همزمان با قدرت گرفتن امپراتوری صفوی در ایران و خاندان هابسبورگ در اتریش بود. در این زمان، آنچه زمینه ایجاد روابط میان دو کشور را فراهم ساخت وجود یک دشمن قدرتمند مشترک در آسیای صغیر و آب‌های مدیترانه به نام امپراتوری عثمانی بود؛ دولت قدرتمندی که به مانعی عمده برای دستیابی اروپاییان به آب‌های آزاد تبدیل شده بود و از سوی دیگر، وجود یک امپراتوری متحد و شیعه‌مذهب را در مجاورت مرزهای خود برنمی‌تایید. نبرد چالدران که به شکست شاه اسماعیل صفوی از دولت عثمانی انجامید بهانه کافی را به پادشاه صفوی داد تا برای فراهم آوردن تجهیزات و ادوات نظامی پیشرفته - که دسترسی نداشتن به آن‌ها در نبرد یادشده به حرجی احساس می‌شد - به اروپا به ویژه امپراتوری اتریش توجه کند. این مسئله همچنین فرصت مناسبی برای امپراتوری اتریش بود تا با یاری گرفتن از قدرت پادشاهی صفویه بر دشمن مشترک فائق آید. بعد از برقراری اولین ارتباطات، نخستین روابط رسمی و دیپلماتیک میان دو کشور در دوره شاه طهماسب صفوی آغاز شد و در دوره شاه عباس صفوی که امپراتوری اتریش از عزم و اراده قوی او برای نبرد با عثمانی‌ها آگاه بود مستحکم‌تر

گشت. فراتر از بُعد سیاسی و نظامی، در این دوره تعدادی از ایرانیان در اتریش و عده زیادی از اتباع اتریش در ایران به ویژه جلفای اصفهان اقامت نمودند.

بعد از دوران حکومت شاه عباس صفوی، به دلیل وضعیت آشفته داخلی ایران و ضعف شاهان صفوی، مناسبات ایران و اتریش شکل چندان روشنی به خود نگرفت. حمله افغان‌ها نیز بر وخامت اوضاع افزود و در عصر فترت، فرصت توجه به اروپا از ایران گرفته شد. در دوره حاکمیت افشارها و زندیه، کمبود اسناد از یک سو و نبود حداقل از روابط با اروپا از سوی دیگر، رکود روابط ایران و اتریش را نیز به دنبال داشت. اما، روی کار آمدن حکومت قاجاریه عصر تازه‌ای در روابط دو کشور آغاز گردید که شامل - در های اقتصادی، نظامی و فرهنگی است.

این نکته قابل توجه است که یک ناکامی نظامی اسباب برقراری مناسبات میان ایران با اتریش را فراهم ساخت و توجه به هائاتر های نظامی در اولویت قرار گرفت: شکست ایران در برابر امپراتوری تزاری روسیه ۵۰ به دو عهدنامه گلستان و ترکمنچای انجامید، شاهان قاجار را به این نتیجه رساند که باید علت ضعف را در استفاده نکردن از ادوات و تجهیزات نظامی پیشرفته جست‌وجو کنند. عباس میرزا سادرا ده قاجاری تلاش زیادی در این زمینه انجام داد. در اوایل دوره ناصری نیز این همکاری با تأسیس مدرسه دارالفنون به دست میرزا تقی خان امیرکبیر توسعه بیشتری یافت و وی زمینه حضور پزشکان و موسیقی و نیز مأموران نظامی اتریشی را برای آموزش و ساماندهی امور نظامی فراهم کرد. با حضور امپراتوری بریتانیا در جنوب ایران که برای حفظ مهم‌ترین مستعمره خود یعنی هندوستان، از ایران در برابر روسیه تزاری به عنوان کشور حائل استفاده می‌کرد و نزدیکی میان دو قدرت انگلیس و روسیه که حتی در دوره‌ای بر اساس قرارداد ۱۹۰۷م، ایران را میان خود تقسیم کرده بودند، زمینه توجه کشور ما به یک نیروی سوم فراهم شد. در این میان

اتریش نیز در کنار دیگر کشورهای اروپایی به عنوان یک کشور ثالث قابل اتکا از اهمیت زیادی برخوردار بود. تأسیس سفارت ایران در اتریش، ایجاد نمایندگی تجاری اتریش در ایران در دوره مظفرالدین شاه، تلاش برای توسعه روابط از طریق مسافرت شاهان قاجار به ویژه مسافرت‌های ناصرالدین شاه - که سه بار به این کشور سفر کرده بود - و استخدام مستشاران نظامی و سیاسی نیز در راستای سیاست گرایش به نیروی سوم انجام گرفت. به کارگیری این سیاست به سبب مخالفت‌های انگلستان و روسیه نتیجه مطلوبی به همراه نداشت، اما روابط هر کشور از طریق سفارتخانه‌ها مسائل متنوعی را در بر می‌گرفت.

با آغاز جنگ جهانی اول، در سال‌های پایانی حکومت قاجاریه، روابط میان دو کشور به شدت تحت تأثیر قرار گرفت و حتی سفارتخانه‌هایشان به حالت تعطیل درآمد. با درگیر شدن اتریش در جنگ و هرج و مرج و نابه‌سامانی‌های حاصل از آن از یک سو و اشغال ایران توسط نیروهای متفقان از سوی دیگر، روابط سیاسی و اقتصادی میان دو کشور آسیب فراوانی دید. اما این به معنای قطع کامل روابط نبود. تقاضای دولت ایران از اتریش مبنی بر حمایت از کشورها را مذاکرات صلح پاریس که پرداخت هزینه‌های ناشی از نقض بی‌طرفی ایران در جنگ را به دستار بود و همچنین مسئله اسرای جنگی نیروهای اتریشی که بسیاری از آنها به ایران فرار کرده بودند، از مهم‌ترین موضوعات گفت‌وگو میان دو کشور بود.

با روی کار آمدن حکومت پهلوی اول و همزمان با تغییر و تحولات نظام جهانی که به ایجاد نظام سرمایه‌داری و مسائل مربوط به رواج ناسیونالیسم منتهی شده بود، روابط میان دو کشور نیز شکل تازه‌ای به خود گرفت. در این دوره، روابط از تنوع و گسترده‌گی بیشتری برخوردار شد و گذشته از مسائل نظامی، توجه به مسائل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز از دوره‌های پیشین بیشتر گشت. در این مقطع، ایران که سعی

می کرد روابط خود را از انحصار و مداخله انگلستان و روسیه خارج سازد بیش از پیش توجه خود را به کشورهای دیگر از جمله اتریش معطوف ساخت. در نتیجه، روابط گسترده و همه جانبه ایران با اتریش در دهه چهل و پنجاه شمسی به اوج خود رسید. این موضوع همزمان با فروش میزان بالای نفت ایران به کشورهای اروپایی بود و این مسئله بیش از پیش بر اهمیت ایران در عرصه جهانی افزوده بود. در این دوره، شاهد سفر مقامان و متخصصان اتریشی به ایران و مشارکت قابل توجه شرکت های اتریشی در طرح های عمرانی و اقتصادی ایران هستیم. در عرصه فرهنگی نیز دایره روابط از تنوع و پویایی بسیاری برخوردار شد. شکل گیری انجمن های فرهنگی ایران و اتریش و اعزام دانشجویان، محققان و متخصصان از اتریش به ایران و بالعکس بخش مهمی از قراردادها و موافقت نامه های فرهنگی میان ایران و اتریش را شکل می داد.

با توجه به این پشتوانه ارزشمند تاریخی از روابط متنوع و ثمربخش دو کشور، تلاش پژوهشگر فرهیخته کتاب حاضر برای بررسی ابعاد مختلف روابط در یک دوره طولانی تاریخی پراهمیت و مستلزم تقدیر و تشکر است. بدون تردید بررسی سیر روابط طولانی و گسترده ای که پنج قرن تعامل میان دو کشور را در بر می گیرد و عرصه های متنوعی از روابط فیمابین را شامل می شود می تواند به بررسی در سؤالات و ابهامات پژوهشگران، صاحب نظران، کارکنان و کارشناسان روابط خارجی ایران پاسخ دهد. آنچه اهمیت و کیفیت پژوهش حاضر را دوچندان می سازد بهره گیری از اسناد آرشیوی وزارت امور خارجه است که نویسنده محترم جناب آقای عباس نادری به خوبی انجام داده اند. در این راستا، پژوهشگر محترم برای جنبه های استنادی اثر خود و با هدف زدودن ابهامات و زوایای تاریک مناسبات میان ایران و اتریش، از آرشیو اسناد وزارت امور خارجه که دربرگیرنده انبوهی از اطلاعات و گزارش ها از اقدامات وزارتخانه و

نماینده‌گی‌های سیاسی و فرهنگی ایران در خارج و اسناد سفارت اتریش در ایران می‌باشد، نهایت بهره را برده است.

در همین جا لازم است این نکته ذکر شود که انجام پژوهش‌های مستند و علمی در حوزه روابط خارجی ایران از وظایف ذاتی مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه به شمار می‌رود. این مرکز در راستای تحقق بخشی از وظایف خود، اجرای طرح‌های پژوهشی و تحقیقاتی در زمینه تاریخ روابط خارجی ایران را در سال‌های اخیر در دستور کار قرار داده است که کتاب حاضر یکی از ثمرات آن است. لازم می‌دانم از همکاری‌ها، کمک‌ها و مساعدت‌ها در اداره حفظ و نگهداری اسناد به ویژه جناب آقای کاظم شریف کاظمی رئیس محترم این اداره، اداره مطالعات اسناد و تاریخ روابط خارجی و اداره چاپ و انتشارات، در مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی و سایر همکارانی که در انتشار این اثر ارزشمند همکاری داشته‌اند، تشکر و قدردانی نمایم. امید است نشر این کتاب گامی هرچند کوچک در راستای تقویت خودآگاهی تاریخی ملت بزرگ ایران و نقش‌آفرینی تاریخی آن در جامعه‌های بین‌المللی باشد و پرتوی بر زوایای تاریک و پنهان تاریخ مناسبات دو کشور ایران و اتریش بیندازد.

مرتضی دامن‌پاک جامی

معاون پژوهشی و مطالعاتی مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی